

Philips Angel van Middelburg en Philips Angel van Leiden

door L. J. BOL.

In lot en werk van het kunsthistorisch phaenomeen Philips Angel bleef, ook na belichting door Van der Willigen¹⁾, Frederiks²⁾, Bredius³⁾ en Mevrouw De Loos-Haaxman⁴⁾, mij nog veel duister.

Mevrouw De Loos, gebruikmakend van gegevens en conclusies van haar voorgangers, er eenige nieuwe aan toevoegend, heeft het uitvoerigst over de gecompliceerde Philips Angel-kwestie geschreven. Het is haar verdienste, dat zij twee *schilders* van dien naam heeft onderscheiden. Bredius was al tot de wetenschap gekomen, dat er twee zeventiende-eeuwsche tijdgenooten hebben geleefd, die beide P. Angel heetten, maar alle gegevens die op een penseelvoerende Angel betrekking hadden verzamelde hij onder het hoofd „Indische Angel”, dien hij de wonderlijke schilder noemt.

Mevrouw De Loos-Haaxman duldt naast den schilder-schrijver-koopman, die haar als kunstenaar in dienst der Compagnie na aan het hart ligt, een homonieme figuur die een zwijgende schildersrol vervult, niet ongelijk aan die van een anderen Zeeuw François Rijckhals vóór de herontdekking door Dr. Bredius: een kunstenaar wiens naam alleen nog leeft in oude veilingcatalogi en boedelbeschrijvingen.

Als gevolg van een onbewust vooringenomen instelling, een romantisch subjectieve geschiedschrijving werd de Indische Angel tot een koekoeksjong in onze kunsthistorie, dat den ander niets of ternauwernood een schamel restje gunde.

Herhaaldelijk blijkt, hoe Angels biografen nauwelijks kunnen gelooven, dat de schilderijen waarop niets van de tropen noch van het tropische licht valt te bespeuren in de Oost, op Ceylon of in Perzië zouden zijn ontstaan.⁵⁾ Niettemin wordt al het nu bekende werk, dat den naam P. Angel draagt nu eens spitsvondig dan weer apodictisch aan den Compagnieschilder toege-

¹⁾ A. van der Willigen Pz., *Les Artistes de Harlem*; Haarlem—Den Haag 1870, bl. 68—73.

²⁾ P. J. Frederiks, *Philips Angel's Lof der Schilderkunst*, Oud-Holland VI (1888), bl. 113—122.

³⁾ A. Bredius, *Een Stilleven van Philips Angel*, Oud-Holland XLV (1928), bl. 17—21.

⁴⁾ J. de Loos-Haaxman, *De Landsverzameling schilderijen in Batavia*, Leiden 1941, bl. 45—62.

⁵⁾ Bijv.: Van der Willigen, a.w. bl. 73 „over het kleine vogelstilleven (nu K. Friedr. Mus. Berlijn, gesign. en gedat. 1650): „Si cette date est exacte, ce tableau est exécuté aux Indes”.

„Meestal is het werk gedateerd. Daardoor weten wij, dat sommige van deze stukken zijn vervaardigd tijdens het verblijf van Angel in de Oost. Dit verbaast ons” schrijft Dr. R. van Luttervelt in *De Schilders van het Stilleven*, Naarden 1947, bl. 67.

Als men aanneemt, dat Angel het stilleven met doode vogels van 1649 op Ceylon, een dergelijk stuk van 1650 en een derde met dood wild en gevogelte van 1646 op Java schilderde, dan is het onlogisch om de datering 1665 op „Een boer met vogels” gemerkt P. Angel — in 1742 te 's-Gravenhage verkocht — als een indicium te beschouwen dat de schilder in dat jaar in ons land terug kon zijn! (De Loos-Haaxman, a.w. bl. 51; Van der Willigen, a.w. bl. 72).

kend, den man met een boeienden en dramatischen levensloop vol clair-obscur. Een licht en belovend begin: jonggehuwd huurt hij te Leiden een huis voor ruim twee honderd gulden 's jaars. Dat kan een vorstelijke woning zijn geweest. Hetzelfde jaar houdt hij voor het Gilde op Sint-Lucasdag een groote rede *de Lof der Schilderkunst*, waarin hij zelfverzekerd academisch de bewijzen levert, dat zijn kunst *Pictura* boven andere verheven is; de beeldhouwkunst geeft hij naar eigen woord in jeugdigen overmoed „de doodsteek”. De „Lof” werd blijkbaar gewaardeerd, want kort nadien verschijnt ze in druk. Reikt hij te hoog, ook financieel? Als hij een jaar op de Hoogewoerd heeft gewoond moet Angel f 200.— leenen — zijn huishuur over dien tijd —, elf maanden later, in 1643, een tweemaal zoo groot bedrag. Het gaat bergafwaarts. Wel was Angel in 1644 en '45 hoofdman van St.-Lucas te Leiden, maar 4 April 1645 verklaart Henrick van Amstel, deken van het schildersgild aldaar, dat Philips Angel

„sijn handelinge vant schilderen heeft geheelicken verlaten, en nu met sijn huysvrouwe sich eersdaechs na O. Indie sall begeven”¹⁾).

Al wat Angel in het Verre Oosten overkwam — zijn reis als Compagnies-agent naar Perzië, schorsing wegens „grove particuliere handel”, zijn hofschilderschap bij den Sjah, terugkeer naar Batavia waar hij vaandrig der burgerwacht en secretaris van de stad werd, maar wegens wanbeheer ge-gijzeld en ontslagen — kan men uitvoerig bij zijn biografen lezen²⁾. Het einde is obscuur: het laatste positief gegeven over dezen Philips Angel is de inventaris van een wel schamel bezit waarin geen schildersgereedschap wordt genoemd³⁾

In het navolgende wil ik trachten te bewijzen, of aannemelijk te maken, dat bijna alles wat op naam van dezen dynamischen Angel wordt gesteld aan zijn tijd- en naamgenoot dient te worden (terug-) gegeven. Noemen wij kortheids- en duidelijkheidshalve den eerste verder Philips Angel van Leiden, den tweede Philips Angel van Middelburg. Tot dusver nam men aan — of vermoedde men — dat „die van Leiden” te Middelburg geboren was⁴⁾. Maar dit is niet juist. In het Gemeentearchief van Leiden vond ik de volgende huwelijksproclamatie:

„Philip Angelo Mr. Schilder, *Jongman van Leiden* wonende in de Ketelboetersteeg, vergeselschapt by Matheus Millaer wonende te Den Hage, met Jaquemyntge de Smeth, j.d. van Leiden woonende op de Breede straet, in de Nobelstraet, vergeselschapt by Cornelia de Smeths, haer moeder, wonende mede aldaer, 5 January 1639”. (Kerkelijk huwelijksproclamatieboek M. f° 68 verso.)

Dit gegeven is van belang in verband met de artistieke afkomst van

¹⁾ Bredius in *Oud-Holland* 1928, bl. 18.

²⁾ Zie o.a. De Loos-Haaxman, a.w. bl. 47—51.

³⁾ De Loos-Haaxman, bl. 51. Inv. 11 Juli 1664 door Not. A. Huysman, Batavia.

⁴⁾ A. Bredius in *Oud-Holland* 1928, bl. 17; J. de Loos-Haaxman, a.w. bl. 47.

dezen Angel. Hij is te Leiden geboren ¹⁾ omstreeks 1618 ²⁾, was er al in 1638 Meester Schilder ³⁾ en nadien wordt hij, blijkens de vroeger reeds gepubliceerde gegevens, ieder jaar tot 1645 in de Sleutelstad vermeld.

Na grondige lezing van „De Lof der Schilderkonst” door Philips Angel van Leiden ³⁾ weten we het een en ander omtrent zijn denkbeelden, belangstelling, voorkeur. De „Lof” is goeddeels een leer-rede. De drieëntwintigjarige geeft er nuttige wenken aan de „Schilder Ieucht”. Hij hecht groote waarde aan kennis der Hystoriën ⁴⁾; houdt van het anecdotische, van (gedocumenteerde) geschiedenissen, van het dramatische. Angel spreekt over Batailje-Schilders, History-Schilders (bl. 41), nogmaals Batailje-Schilders, Zee-Schilders, Landschap-Schilders en Schilders van Corteguarden (bl. 42). Van stilleven schilders rept hij niet. Als voorbeelden noemt hij „dien wytberuchten Rembrant, dien vermaerden Jan Lievensz; dien groot-geachten Backer, den aerdigen Bliccker”.

Bleker wordt als historieschilder genoemd, Jacob Adriaensz. Backer schilderde in dien tijd portretten onder Rembrandt's invloed.

Van Rembrandt wordt een Simons-Bruyloft uitvoerig beschreven en ten voorbeeld gesteld (bl. 47), van Lievens de Historie van Bathseba (bl. 48) en een „graeuwte . . . daer hy de Offerhande des Patriarchen Abrahams in afghemaelt hadde” (bl. 49). Het is alles: de mensch, zijn handelingen, zijn geschiedenis; over het stilleven geen woord ⁵⁾.

Op naam van dezen Philips Angel van Leiden nu plaatst men het oeuvre van een stillevenschilder, werk dat bovendien naar stof en stijl allerminst voegt in het kader van de Leidsche School.

Het is tijd ons een Philips Angel van Middelburg te herinneren. Eerst enkele onmisbare archivalia:

- a. In 1639 werd in het Sint-Lucasgilde te Haarlem opgenomen een Philips Angel ⁶⁾.
- b. Op 11 Oct. 1641 vermelden de Notulen van de Groote Kerkeraad der Ned. Herv. Kerk te Haarlem (Inv. N°. 23): „Philips Angel j.g. van Middelburgh, woonend op t groote H Land, testis Maerten Alberts”.

¹⁾ Wel had hij verwanten op Walcheren. Zie A. Bredius, aangeh. art. in Oud-Holland 1928, bl. 17, noot 2.

²⁾ 19 July 1638 Philips Angel, Mr. Schilder, binnen Leyden, out omtrent 20 jaer attesteert (Not. C. D. van Grotelande Leiden; Bredius in Oud-Holland 1928, bl. 17, noot 2).

³⁾ Philips Angel's Lof der Schilder-konst. Tot Leyden Ghedruckt by Willem Christiaens, woonende by de Academie Anno 1642. 4°. IV + 58 p.p. (Exempl. in de Provinciale Bibliotheek van Zeeland te Middelburg).

⁴⁾ bl. 51 nogmaals: niet alleen in de bijbelsche, maar ook in „de Poëtische en Heydensche Historiën (wordt) versuynt”

bl. 46/47 het „is ten hoogsten pryselick . . . dat wij ons bekommeren met neerstich de oude vermufte Boecken te doorsnuffelen om kennis van Historiën te bekomen, nevens welcke kennis . . . wy onse hooghe nagedachten moeten voeghen . . .”

⁵⁾ Genoemd wordt nog (Cornelis) Duyster (bl. 55) als vermaard om zijn geschilderde satijnen kleeding, en Gerard Dou, die hij weliswaar „noyt ghenoech ghepresen” noemt, maar Angel geeft de voorkeur aan een „wacker, kloek, doch soet verliesent Penseel”. Sprekende over de „deught (soo 't een deught ghenoeemt mach werden) van de netticheyt: wie de netticheyt wil voor syn Studie verkiesen”, hij doe als Dou. „Dat is een curieuse lossicheyt die hy geleyt met een seeckere ende vaste teycken-handt”. Maar hier dreigt gevaar „in de styve, nette onaerdigheyt te versmooren” (bl. 55).

⁶⁾ Van der Willigen, a.w. bl. 68.

- c. Deze huwt 14 Augs. 1642 Elisabeth Dirks Vercamme, j.d. van Haarlem, wonende in de Grootte houtstraat ¹⁾.
- d. 19 Mei 1643 werd hun zoon genaamd Johannes gedoopt te Haarlem. Get.: Jan Angel en Magdalena Dircks ²⁾.
- e. 7 Juli 1643 werd Philips Angel tot secretaris van het Haarlemsche Gilde benoemd in de plaats van Joost de Volder, die naar Amsterdam zou vertrekken ³⁾ (maar blijkbaar nog de notulen tot 1644 heeft geschreven, daarna ontbreken de notulen te Haarlem).

Eerst door combinatie van twee hierna nog te noemen gegevens kan met zekerheid worden vastgesteld dat de Angel bedoeld onder *a* en *e* dezelfde is als die onder *b*, *c* en *d* genoemd wordt, Philips Angel van Middelburg. Naar alle waarschijnlijkheid was deze in September 1616 in de Zeeuwsche hoofdstad geboren en de 14de van die maand in de Herv. Kerk aldaar gedoopt ⁴⁾. Hij zou dus op ongeveer 23-jarigen leeftijd in het Haarlemsche Gilde zijn gekomen. Hij zal daar een geziene, rustige en bescheiden figuur zijn geweest. 2 Dec. 1642 werd hij er onderschrijftheer, daartoe aanbevolen door den Oud-deken Salomon de Bray. Angel had zich eerst verontschuldigd, zeggende dat hij de gaven daarvoor miste; maar ten slotte in een benoeming toegestemd ⁵⁾. Hier blijkt een groot verschil in karakter met zijn Leidschen naamgenoot die 23 jaar oud hoog van den toren blaast in de Gilde-bijeenkomst.

In welk jaar Philips Angel van Middelburg in zijn geboortestad terugkeerde is niet gebleken, hierover is te Middelburg niets meer te vinden tengevolge van den brand in het Stadhuis en het Rijksarchief (1940). Gelukkig had de onvermoeide Dr. Bredius ⁶⁾ tevoren een aantal archivalia gepubliceerd, die hij over 1662 en volgende jaren tot 1683 ten name van een Philips Angel te Middelburg had gevonden.

In de Middelburgsche St.-Lucasgilderekeningen ⁷⁾ duikt onverwacht — rekening van 27 Nov. 1669 tot 19 Dec. 1670 — de naam Philips Anseel ⁸⁾ op, die „gildebroeder” wordt genoemd. In voorafgaande jaren is niets omtrent zijn „incomgelt” te vinden. Er moet dus òf een kleine omissie zijn

¹⁾ Waarsch. 4 Augustus. Van der Willigen, a.w. bl. 69.

²⁾ Van der Willigen, a.w. bl. 69.

³⁾ Frederiks, bl. 114, noot 6.

⁴⁾ Frederiks, bl. 113, noot 2 geeft de volgende acte: 14 Sept. 1616 Philips, Jan Angel en Elisabeth van Heuckelroy. Test: Lysabeth Angel.

(F. Nagtglas—Levensberichten van Zeeuwen, Middelburg 1891, II, bl. 1033 — zegt, dat Jan Angel, Philips' vader, de zoon was van Philips Angel den schrijffmeester die in Juni 1591 uit Antwerpen naar Middelburg was gekomen. Philips Angel de Oude kreeg in 1602 van Weth en raad een gratuiteit van £ 16.13.4 (= 100 gulden) voor een afbeelding der stad Middelburg. Elisabeth Angel van Antwerpen, die in de Zeeuwsche hoofdstad tot schoolvrouw werd benoemd, zou een dochter van Philips Angel I geweest zijn.)

⁵⁾ Notulenboek van het St.-Lucasgilde te Haarlem. Inv. N^o. V, 618, fol 92: 2 Dec. 1642. „Ingestaen Philips angel mr. Schilder ontbooden gerecommandeert door den out deken Salemon de Braij om aengenomen te worden tot onder schriftheer waer toe hij van den deeken versogt wordende heeft het selve naer eenige complementen hem excuseerende op sijne onbequaemheit ingewillicht ende toegestaen waer over hij tot onderschrijfth. van deken en vinderen is aengenomen, ende voorts volgens t gebruijck van dien in de vergaderinge inde selve qualiteijt gebleven.”

⁶⁾ In het hiervoor al genoemde art., Oud-Holland 1928, bl. 17 vlgg.

⁷⁾ Obreen's Archief VI, bl. 208.

⁸⁾ Men (of de schilder) zal zijn naam op Fransche wijze hebben uitgesproken.

in de rekeningen van 1642—1669 zooals die voorkomen in Obreen's Archief VI¹⁾ of Philips Angel van Middelburg was al lid van het Gilde in zijn geboorteplaats vóór hij naar Haarlem vertrok²⁾.

Sprekende over den Indischen Angel (Philips Angel van Leiden) zegt Mevr. De Loos-Haaxman³⁾: „Of deze tenslotte nog naar Holland is teruggekeerd, of hij het is die in 1669 in de boeken van het Middelburgsche Sint-Lucas-Gilde wordt aangetroffen en daarin in 1683 voor het laatst genoemd, is niet te zeggen. Dit kan ook evengoed de echtgenoot van Elisabeth Vercamme zijn.”

Het wàs de echtgenoot van Elisabeth Vercamme. Immers: 14 Oct. 1671 wordt te Middelburg een acte van verweezing gepasseerd:

„Philips Angel, eene weese, genaemt Jan, out omtr. 24 jaren, daer moeder off was Elisabeth Vercamme”⁴⁾.

En blijkens het afschrift van de Middelburgsche St.-Lucasboeken⁵⁾ is op 20 Oct. 1671, zes dagen later, de dootschult voldaan voor „De huysvrouw van Philip Angel (fijnschilder)”.

Beproeven we met behulp van deze gegevens een herverkaveling van het werk ten name van P. Angel bekend. Dit omvat hoofdzakelijk: rustieke interieurs met overheerschend stilleven-element, vooral „potten en pannen” en ander vaatwerk; een ontbijtje; stillevens met doode vogels.

Reeds Van der Willigen noemde twee schilderijen van P. Angel die men eertijds zag te Middelburg, „sa ville natale”⁶⁾.

Bij het doorwerken van een groot aantal veilingcatalogi vond ik de volgende werken van hem destijds in *Zeeuwsch vnl. Middelburgsch bezit*:

a. Veiling 17 July 1731, Middelburg: Cat. Librorum D. Levinus F. de Beaufort, Tholae Senator, etc. Benevens een aantal fraye schilderijen (bl. 54—56)⁷⁾ Nr. 36 *Een Boere Keuken vol werk en wel uitgevoerd door F. Angel*. Opbr. £ 3.10.—.

b. en c. Vlg. 8⁸⁾ Augs. 1777, Middelburg: Nr. 1 *Een binnen Vertrekje met Hoenders, Kalkoenen en eenig Bijwerk door P. Angel*.

Nr. 135 *Een Landschap met dode Vogels en Jagt-getuyg door S. Angel*.

d. en e. Vlg. Jacobus Willemsen, 16 Augs. 1780 Middelburg:

¹⁾ Vóór 1642 ontbreken de rekeningen (teruggaande) tot 1588. Zie *De Gildeboeken van St. Lucas te Middelburg*. Medegedeeld door A. Bredius in Archief voor Nederlandsche Kunstgeschiedenis. Bijengebracht door Fr. D. O. Obreen. Dl. VI, Rotterdam 1884—1887; bl. 106 vlgg.

²⁾ Waar hij van 1639—1643 is gesignaleerd.

³⁾ J. de Loos-Haaxman, a.w. bl. 51.

⁴⁾ J. de Loos-Haaxman, bl. 46; Frederiks in Oud-Holland 1888, bl. 114, noot 4.

⁵⁾ Obreen's Archief VI, bl. 209.

⁶⁾ Van der Willigen, a.w. bl. 72, die hier natuurlijk den Indischen Angel bedoelt. Bij de eene veiling, 8 Augs. 1777, gaf hij een verkeerden datum op, bij de andere, 16 Augs. 1780, een foutieve afmeting, terwijl hij daarbij nog een tweede schilderij van Angel over het hoofd zag. Met alle waardeering voor Van der Willigen's werk meende ik deze kleine fouten te moeten corrigeeren omdat ze tot op dezen dag werden nageschreven.

⁷⁾ Een typisch Zeeuwsche verzameling waarin o.a. ook *Coorte's*, *Slabbaerts* en een *De Blicck*.

⁸⁾ niet: 6 Aug.

Nr. 92 P. Angel, *Een Haan met twee Hoenders*. Op Paneel Hoog 10½ breed 9 duim (± 27 × 23 cm).

Nr. 110 P. Angel, *Een Binnenvertrek met potten, ketels en groente*. Op Paneel. Hoog 16, breed 19¾ duim¹⁾ (± 40 × 49½ cm)²⁾.

- f. Vlg. 30 en 31 Mei 1796, Middelburg, schilderijen nagelaten door *Burger Pieter Beun*³⁾:
Nr. 333 *Een dito met Hoenders*, door P. Angel, op Paneel. Hoog 18 breed 24 d. (± 45 × 60 cm).
Opbr. £ —1.11 (*Eenige Abrikoozen door Coorte*, P. 11 × 9 d. bracht £ —4. 11 op)⁴⁾.

Hiervan zijn *b* tot en met *f* blijkens omschrijving en afmetingen vijf verschillende werken, *a* zou identiek kunnen zijn met *b* of *e*. Zooveel potten, pannen, pluimvee altemaal te Middelburg deed mij vragen: was wellicht een Zeeuw de maker? Twee archivalische vondsten van Dr. Bredius⁵⁾ komen ons hier te binnen en te pas:

2 Dec. 1669 bezat de Wede. van Salomon Verkamme een schilderij van eenige potten en pannen van Philips Angels⁶⁾

en

„1668 is Philips Angel (te Middelburg) opposant van 't arrest tegen Pieter van der Veght arrestant" — „in de inventaris van Pieter van der Veght te Amsterdam omstr. 1680 opgemaakt (zijn) N°. 43 en 44 cleyne schilderijtjes van vogeltjes van P. Angel".

Te gissen, zelfs te vermoeden dat Angel van Middelburg, gehuwd met Lysbeth Dircks Verkamme ook de nu nog bekende schilderijen met potten en pannen gemerkt met het monogram PHA of voluit gesigneerd P. Angel geschilderd heeft, lijkt niet te boud.

Maar er is meer. Omstreeks het tweede kwart der zeventiende eeuw is in het zuiden van ons land een aantal schilders werkzaam die het egale licht mijden, die van het schemerig halfduister houden van zolders en van kelders en van die onbepaalde ruimten die men aarzelt als keuken, schuur of stal aan te duiden, waar menschen met hoorn- en pluimvee onder één dak huisden. Ik zou deze groep, die van Adriaen Brouwer en Teniers den Jonge invloed onderging, de rustieken willen noemen. Rotterdamsche⁷⁾, Dordtsche, Gorcumsche⁸⁾ en Zeeuwsche schilders behooren ertoe. De mensch is in deze rustieke interieurs vaak van secundair belang, soms niet meer dan een schimmige gedaante. Men ziet er slordig bepleisterde muurvlakken, ruwhouten schotwerk waaraan allerlei gerei is opgehangen; ongeschaafd grof bintwerk

¹⁾ niet: 13¾ duim, het was dus een breedteformaat.

²⁾ In deze collectie o.a. *Van Delens, Van de Venne's, de Slabbaert* nu in het Mauritshuis, *S. J. van Dou, Bosschaert, Eversdyck, B. v. der Ast en Coorte*.

³⁾ Ook in dezen cat. vele oude Zeeuwen.

⁴⁾ In de nalatenschapsinventaris van den Middelburgschen schilder en kunsthandelaar Laurens Bernards, (Bernarts), 3 Juli 1676 vinden we onder Nr. 234 „Een dito (— principael) van Philips Angel". (Zie Dr. A. Bredius, *Künstler-Inventare*, 3 Teil (Haag 1917) 1042 vlgg.)

⁵⁾ Bredius in *Oud-Holland* 1928, bl. 20 en 21.

⁶⁾ Bredius t.a.p. Not. N. v. Leeuwen, Leiden.

⁷⁾ *H. M. Sorgh, Corn. en Herm. Saftleven, P. de Bloot*, (Diepraem, E. van der Poel). Zie ook: *A. Heppner, Rotterdam as the centre of a "Dutch Teniers Group"*, (*Art in America*, January 1946, bl. 15—30).

⁸⁾ *H. van Ravesteyn, Govert Camphuysen, Aelbert Cuyp* in enkele vroege werken.

en een veelheid van houten, metalen en aarden vaatwerk: manden, kuipen, tonnen en tobben, kookpotten, pannen en ketels, kannen, kruiken en ander keukengerief, blaasbalg, schuimspaan, vergiet, een bezem. Dit alles is er quasi achteloos neergelegd of opgehoopt in „schilderachtige wanorde”, een boersche bric-à-brac. Koolen, knollen en wortelen, een lap of paardedeken, een groote strooien hoed voltooien vaak het rustiek stilleven. De Zeeuw François Ryckhals¹⁾, te Middelburg na 1600 geboren en aldaar in 1647 overleden, is wel een der eersten die dergelijke mengvormen van landelijk interieur en stilleven (en soms ook genre) heeft geschilderd. De stillevens van simpel vaatwerk en gerei, dat merkteekens draagt van een langdurig gebruik passen zoo wèl bij het Zeeuwsche karakter, dat sober is, oprecht en wars van pronkzucht. Hoeden wij ons intusschen voor al te simplistische karakterteekening. In der Zeeuwen aard is een wonderlijke mengeling van nuchterheid en haast mystieke liefde tot de dingen. En dezelfde François Ryckhals heeft omstreeks 1640 zwierige pronkstillevens geschilderd met kostbaar vaatwerk, groote kreeften, edel fruit, waar het nobel glaswerk tintelt, fraai gedreven goud en zilver glinstert: gegevens diametraal tegengesteld aan het boersche fonds van potten, pannen, kool en knolraap. Het agrarische Zeeland met zijn sober levend landvolk, het groot-scheepsche Middelburg met nieuwe rijken die weelde behoeften gaven hem beide stof.

De interieurs met boerenstilleven van „P. Angel” doen in voorwerpen en in compositie wel heel sterk aan die van Ryckhals denken. Angel's oudst gedateerde stuk ons bekend draagt het jaartal 1642²⁾ en een monogram gevormd uit de letters PHA waarbij de P op de A is gezet. Treffend is de overeenkomst in rustieke requisieten met die op Ryckhals' „Boerendeel” in het Museum Bredius, Den Haag³⁾. En ook de afmetingen van beide boereninterieurs zijn tot op de halve centimeter nauwkeurig dezelfde: Ryckhals 41 × 58 cm; Angel 16 × 23 inches = 40.6 × 58.4 cm!

In een tweede boerenbinnenhuis⁴⁾, ditmaal zeer duidelijk gemerkt P. Angel 1655 — die van Leiden was dat jaar in Perzië — loopen de kippen van Ryckhals in een interieur à la Ryckhals, een schimmige oude staat bij een halfopen deur in den achtergrond als in een ander Binnenhuis van Ryckhals⁵⁾. (Een toevoeging van Angel is hier de jongen met grooten hoed, zittend rechts op den voorgrond) (afb. 2).

Kan men dit alles aan een geboren en getogen Leidenaar met voorliefde voor historie, voor het bewegende en het bewogene toeschrijven? Het lijkt

¹⁾ Zie Dr. A. Bredius, *De Schilder François Ryckhals*, Oud-Holland 1917, bl. 1 tot 11 en het volgende artikel op blz. 20 in dezen jaargang.

²⁾ Dit stuk — verz. Arthur Kay, Edinburg — is ons alleen bekend uit een verflauwde foto in het Rijksbureau v. Kunsthist. Documentatie, Den Haag.

³⁾ Cat. 1926 met Suppl. 1945, Nr. 216.

⁴⁾ Coll. Hildebrandt; in 1908 op de Tent. Starye Gody, St. Petersburg.

⁵⁾ Leiden, Museum De Lakenhal. Cat. 1929 Nr. 138. Pan. 38 × 54, gesign. en 1640 gedat.

mij heel wat aannemelijker dat Philips Angel van Middelburg, in zijn jonge jaren onder invloed geraakt van het werk van zijn stadgenoot, Ryckhals heeft nagevolgd ¹⁾).

Angel heeft ook puur stilleven geschilderd. Een goed en krachtig staal daarvan hangt in de vestibule van het Museum Bredius ²⁾. Het brood, gelegd op de aangesneden ham, de tinnen schotel met kreeftjes doen aan Floris van Schooten denken ³⁾ die beleider was in het Gilde te Haarlem toen Philips Angel van Middelburg daar als lid toetrad (afb. 1). De Haarlemsche meester zou de ham delicatesse, het tinnen bord met meer fonkeling penseelen, dit schilderij heeft andere kwaliteiten: zijn stoerheid en allure van monumentaliteit. Het is als een Floris van Schooten getransponeerd in het rustieke ⁴⁾. Ook hier dragen de dingen duidelijk de sporen van het contact met menschenhand. De schaal is wat verbogen, — Angel kon wel een ellips teekenen! — tin is een zacht materiaal; het koperen vat bekwam een deuk, de houten kan heeft er een splinter bij gelaten.

In dit stilleven doen de wat schril opgezette reflexen, de lichtstipjes op broodkorst en kreeftjes en op de franje van het kleedje weer aan Ryckhals denken ⁵⁾; al is er onderscheid: Ryckhals' lichtstreepjes en -stippen zijn vrijwel ongebroken wit, Angel mengt ze met rood, bruin of geel naar gelang van de stof waarop ze voorkomen. De verfbehandeling op beide schilderijen in Museum Bredius is overigens zeer verschillend: Ryckhals' Boerendeel is dun en transparant geschilderd, Angels stilleven dichter en dikker in de verf.

Uit een behoefte om dit stuk als Perzisch te verklaren zocht men bewijsgronden: een anjermotief op het mosgroen kleedje, een knoflookje en de kan „van uitheemsche makelij”. Waarom zouden dezelfde Oostinjevaarders die „Suratse” teekeningen en uitheemsche weefsels meebrachten niet een dergelijk kleedje hebben ingevoerd? Wat de gekuipde houten kan betreft: soortgelijke ziet men op Van de Venne's Ellendeneind ⁶⁾ en in de hand der struische marketentster van Jan van Bylert ⁷⁾. En de knoflook vindt men op een stilleven in een boerenschuur dat ± 1928 in de Verz. Cramer te Cassel was, op naam van Saftleven maar waarschijnlijk door H. M. Sorgh ⁸⁾ (alweer bij de rustieken).

Het jaartal op dit stilleven moet m.i. niet als 1654, maar als 1664 (of

¹⁾ Er is nog een derde Binnenhuis, met Teniers-achtig stilleven, in de Ermitage. Volgens de notities van Hofstede de Groot op het Rijksbureau v. Kunsthist. Documentatie is het gemerkt P An.... 1659. Het werd aan Van der Poel toegeschreven. Volgens aant. van Hofst. de Groot was in de signatuur geknoeid: „an is zwarter dan het overige, ook het laatste cijfer is niet zuiver.” Afm. 25½ × 42 cm.

²⁾ Suppl. Catalogus, 1945, Nr. 153. Pan. 74 × 62 cm. Gem. P. Angel, 1664.

³⁾ Van Schooten schilderde o.a. krabben op een tinnen bord, ook garnalen in een tinnen schotel.

⁴⁾ Het woord *rustiek* begrepen in zijn nuancen van: landelijk, eenvoudig, ongekunsteld, met voorliefde voor ruw materiaal en een zich afwenden van raffinement.

⁵⁾ Zie de Boerendeel in het Mus. Bredius.

⁶⁾ Rijksmuseum Amsterdam. Cat. 1934 Nr. 2502.

⁷⁾ Centraal Museum, Utrecht. Cat. 1933 Nr. 49.

⁸⁾ Foto in het Rijksbureau v. Kunsthist. Documentatie, Den Haag.

1661) gelezen worden. (Angel's „vijven en zessen" geven op andere stukken geen aanleiding tot verwarring.) Dat het dan archaiseerend aan zou doen, vergeleken met contemporaine schilderijen elders in den lande gemaakt, is verklaarbaar uit het Zeeuwsche tempo: men hield er langer aan het oude vast.

Wij komen nu tot de vogelstillevens. Twee zijn er mij door afbeeldingen¹⁾, een door autopsie bekend. Volgens de communis opinio zouden de eerste in Oost-Indië, het laatste te Gale op Ceylon of eveneens in de Oost zijn geschilderd. Het laatstgenoemde schilderij bevindt zich thans op het Gemeentehuis te Middelburg (Pan. 46 × 57 cm). Het is duidelijk gemerkt P. Angel en gedateerd 1649. De afbeelding maakt een uitvoerige beschrijving overbodig (afb. 3). De doode vogels zijn kundig, fraai en ornithologisch juist geschilderd, de stofuitdrukking: het harde van de snebben, het satijnige van donsveertjes, het glanzend-strakke der pennen, het gerimpeld-lederachtige van de toegevouwen oranje wilde-eendenpoot, dat alles duidt op een direct contact, een werken naar de natuur. Alle afgebeelde vogels nu zijn in ons land voorkomende verschijningen: de pestvogel met de zijdeachtige kuif en het karakteristieke geel-rood-wit op de slagpennen, de zanglijsters, de patrijs en de wilde eend, de zeezoet-variëteit met de schitterend witte borst, het bokje met zijn snippensnavel, de duinpieper met de witte stuurpennen, het zachtgele fitisje, de ijsvogel. Hiervan komen de pestvogel, de zeezoet, het bokje — broedvogels van het hooge Noorden, in ons land wintergasten — nimmer in de tropen voor. Dit alles pleit wel sterk tégen toekenning aan den Leidenaar en dus, omdat de signatuur P. Angel luidt, vóór dien van Middelburg²⁾.

De signaturen! Deze zullen nog het sterkste argument blijken om Philips Angel van Middelburg in zijn rechten te herstellen. Hiervoor moge ik naar Bijlage A verwijzen.

Samenvattend meen ik op grond van archivalische, stijlcritische en ornithologische gegevens, nog versterkt door signatuur-onderzoek, te mogen besluiten:

boereninterieurs met potten en pannen³⁾,
stillevens met vogels³⁾,
ontbijtjes,

gemerkt *P. Angel* zijn van de hand van *Philips Angel van Middelburg*.

¹⁾ a. Stilleven met dood gevogelte en haas, links jongen met grooten hoed, halflijfs. Vlg. Harrod. Doek 43 × 59½ inch (1.09 × 1.51 m). Gem. met monogram als op het boereninterieur van 1642, en gedat. 1646.
b. Vogelstilleventje, Berlijn, Kais. Friedr. Mus. Ovaal Pan. 9.5 × 13 cm. Gem. P. Angel 1650.

²⁾ Het gegeven: doode vogels in een gekuipde houten emmer met teenen banden als op het kleine vogelstilleventje in Berlijn komt ook bij Floris van Schooten voor.

³⁾ Ook interieur of landschap met pluimvee.

Bij deze herverdeling rest weinig voor den befaamder naamgenoot: het geschrift „*De Lof der Schilderkunst*”; een etsje: de gebaarde oude; misschien ook nog een etsje, genoemd bij Nagler, *Die Monogrammisten*: een boer met landschapsachtergrond, monogram P en A dooreen, „im Geschmacke von J. Livens radiert”; „*een Tronietgen van Phillippus d'Angel*”, bij transport van goederen van den Leidschen boekverkooper Jacob van Lauwyck, 21 Maart 1657, op f 24.— getaxeerd; ¹⁾ een teekening, alleen nog door gravure (van J. H. Philip) bekend: *de ruinen van Persepolis*; ²⁾ de vijf schilderijtjes waarvoor de Sjah hem f 6000.— betaalde ³⁾ en het even legendarische *Abrahams Offer* dat Angel in Perzië zou hebben geschilderd ⁴⁾.

Mogelijk schuilt er nog werk van hem onder verkeerde toeschrijvingen of valsche signatuur. Men zou het m.i. moeten zoeken onder portretten en koppen, figuur in pathetisch-litterair genre of historie met baarden, zwaarden en tulbanden in den trant van de jonge Lastman-adepten.

In de als Bijlage B volgende lijst van werken door Philips Angel van Middelburg overheerschen, helaas, gegevens afkomstig uit veilingcatalogi — waarbij dankbaar gebruik is gemaakt van de notities van Dr. Hofstede de Groot ⁵⁾. — De gegevens over verloren of verdoken schilderijen kunnen hier niet gemist worden, wil men een overzicht verkrijgen van het oeuvre. Hij blijkt een landelijk schilder zoowel in onderwerpen — boereninterieur, rustiek stilleven, jachtbuit, kippen en ander pluimgedierte — als in voordracht: zonder sier of zwier. Deze Zeeuw is geen vlotte penseeler, zijn werkwijs lijkt somtijds wat stroef. Waar hij den boeren-hof verliet voor den lust-hof, waar hij naar het weidsche en decoratieve greep, in Hondecoeter-achtige groote doeken met siervogels, moest hij falen.

Philips Angel van Middelburg is geen speeljacht-vaarder, zijn sloopje is geladen en heeft grooter diepgang.

BIJLAGE A.

De twee Angels, zoo verscheiden van aard, dragen geheel gelijke namen, waardoor hun beider signaturen in zeventiendeëeuwsch schrift uiteraard iets op elkaar zullen gelijken ⁶⁾.

¹⁾ Zie A. Bredius, *Archiefsprokkelingen in Oud-Holland* 1936, bl. 186.

²⁾ Ten onrechte aan Herbert de Jager toegeschreven. Zie A. Hotz in *Oud-Holland* 1911, bl. 1 vlgg. Over afbeeldingen van Persepolis. (Afb. t.o. bl. 5).

³⁾ Van der Willigen, a.w. bl. 71.

⁴⁾ Ibid. Men herinnere zich, hoe de Leidsche Angel in zijn „*Lof der Schilderkunst*” een grauwtje van Jan Lievens „de Offerhande des Patriarchen Abrahams” prijzend vermeldt. Wellicht had hij het gezien bij den verzamelaar Johan Overbeeck, onder „de voornaemste stucken, waer van ik de vruchten meer by myn selve ghevoelde dan ick hier openbaren wil”. (Ph. Angel in de opdracht van „de Lof etc.”).

⁵⁾ Aangeduid met Hofst. de Groot, geraadpleegd op het Rijksbureau voor Kunsthist. Documentatie, Den Haag.

⁶⁾ Beiden hadden een mooie, duidelijke „modern” aandoende schrijfhand. Mogelijk was ook de Leidsche Philips Angel een kleinzoon van den gelijknamigen Middelburgschen schrijfmeester. De naam Angel kwam zoowel te Middelburg (en Veere) als te Leiden voor en deze families blijken verwant. In het stuk van 28 Oct. 1644, handelend over een Obligatie van 32 £ (Prot. Not. A. Raven, Leiden) komen behalve de door Bredius (*Oud-Holland* 1928, bl. 17 noot 2) genoemden, w.o. Elena Angels getr. met Sr. Pieter Denys — die te Middelburg woonde — en Johan Angel, Schoolmeester binnen Veere in Zeeland, nog voor: Abraham Angel, halve broeder van Elijsabeth (welke Elijsabeth binnen Leyden overleden was) en Catharina, halve zuster van dezelfde Elijsabeth.

Maar er zijn karakteristieke individueele verschillen. Hierbij gaan twee fotocopieën naar de (geschreven) handteekening van Philips Angel van Leiden: één, toen hij in 1638 (20 jaar oud) te Leiden attesteerde en een van 11 April 1645, aan den vooravond van zijn vertrek naar de Oost. Verder een fotocopie naar de (geschreven) handteekening van Angel van Middelburg: toen hij in 1664 te Amsterdam een jongmensch bij een chirurgijn besteedde.

HANDTEEKENING VAN PHILIPS ANGEL
VAN LEIDEN
BIJ NOTARIS C. D. VAN GROTELANDE,
LEIDEN 19 JULY 1638.

HANDTEEKENING VAN PHILIPS ANGEL
VAN LEIDEN
BIJ NOTARIS J. VAN VESANEVELT,
LEIDEN 11 APRIL 1645.

HANDTEEKENING VAN PHILIPS ANGEL
VAN MIDDELBURG
BIJ NOTARIS H. SCHAEFF,
AMSTERDAM 1 APRIL 1664.

Van de genummerde signaturen zijn Nrs. 1—4 naar handteekeningen met pen en inkt van P. Angel van Middelburg; 5—8 naar handteekeningen met penseel en olieverf. Nr. 2 is de door Dr. Bredius nageschreven onderteekening gevonden bij Notaris Cramers te Middelburg, 1667 en later (door Bredius verkeerdelijk gehouden voor een signatuur van den Leidenaar); nrs. 1, 3 en 4 zijn doortrekjes van geschreven signaturen respectievelijk uit 1664 te Amsterdam (zie fotocopie), 1668 (Haarlem) en 1680 (Veere, nog aanwezig op het Rijksarchief te Middelburg). Nrs. 5 en 8 zijn door geoefende hand nagetekende signaturen van het vogelstilleven te Middelburg (Stadhuis) en het Ontbijtje in Den Haag (Mus. Bredius), No. 6 is door dezelfde gecopieerd van een goede foto naar het vogelstilleventje in Berlijn en No. 7 is een doordrukje

	AMSTERDAM, 1 APRIL 1664	1		VOGELSTILLEVEN MIDDELBURG (STADHUIS)	5
	MIDDELBURG 1667 (NAGETEKEND DOOR DR. A. BREDIUS)	2		VOGELSTILLEVENTJE BERLIJN (KAIS. FR. MUSEUM)	6
	HAARLEM, 29 MEI 1668	3		BOERENBINNENHUIS TENT. STARYE GODY ST. PETERSBURG 1908	7
	VEERE, 22 MEI 1680	4		STILLEVEN MET HOUTEN KAN DEN HAAG (MUS. BREDIUS)	8

van het fac-simile naar de signatuur op het interieur van 1655 met veel vaatwerk. (Tent. Starye Gody, St. Petersburg) ¹⁾.

Dit achttal heeft, naast „toevallige” variaties en verschillen voortvloeiende uit het materiaal: inkt of olieverf en voorts scherper of stomper pen, dunner of dikker penseel, een opvallend typeerend kenmerk gemeen: de initiale P staat op of nauwelijks beneden de schrijflijn, terwijl de kop van die P boven de A uitsteekt. Philips Angel van Leiden daarentegen plaatst de P laag: de kop van deze letter blijft onder de lusletters-naar-boven en onder de A, de „stok” van de P reikt ver beneden de schrijflijn. De signatuur op het etsje van een gebaarden ouden man in den trant van Rembrandt en Jan Lievens, gemerkt P. Angel 1637 vertoont ditzelfde kenmerk: de A vangt er aan ongeveer ter hoogte van het midden van de P ²⁾.

BIJLAGE B.

Lijst van werken door Philips Angel van Middelburg (1616—na 1683).

A. *Interieur* (stal-, schuur-, zolder-) met potten en pannen; weinig figuur (steeds van ondergeschikt belang.)

1. Boerendeel, Arthur Kay, Edinburg, monogr. \overline{P} _{AH} gedat. 1642. Dk. (16 × 23 inches) 40.6 × 58.4 cm.
2. Boerenbinnenhuis. Coll. Hildebrandt. Tent. Starye Gody, St. Petersburg 1908. Gem. P. Angel 1655.
3. Binnenhuis. Ermitage. Gem. P. An.... 1659. 25.5 × 42 cm.
4. Vlg. M van Rotterdam. Gent 6—VII—1835.
No. 5. P. Angel. Dans une écurie on voit une vieille femme occupée à travailler. Quelques poules et un coq se trouvent sur le premier plan. Joli petit tableau spirituellement touché et tout à fait dans la manière de Zorg. Bois H 18 cs L 19 cs. *Hofst. de Groot*.
5. Zolderstuk. Coll. Boyse, Berlijn. gem. P. Angel. P. 28 × 37.5 cm.
6. „Een schilderij van eenige potten en pannen van Philips Angel”. 2 Dec. 1669 in bezit van de Wede. van Salomon Verkamme; getax. op f 6.—³⁾.
7. Een Boere Keuken vol werk en wel uitgevoerd door F: Angel. Vlg. 17 Juli 1731, Middelburg. (D. Levinus F. de Beaufort), Nr. 36. £ 3.10.—
8. Een binnenvertrek met potten, ketels en groente door P. Angel. Pan. 16 × 19³/₄ duim (± 40 × 49.5 cm). Vlg. J. Willemsen, Middelburg, 16 Augs. 1780, Nr. 110.
2 stuks op paneel door D. Angel, 20 × 32 d. (± 52 × 83 cm):
Binnengezichten van Boerenwoningen.
9. het eene gestoffeerd met verscheidene keukengereedschappen als potten, pannen, manden, melkimmers, vaten e.a. verschillend huisraad, terzijde een rustende huisman.
10. het andere verbeeldt een stal, waarin eenig vee, waarbij koperen ketels, emmers e.a. gereedschap; alles is natuurlijk en wel behandeld. Vlg. J. Odon, 6 Sept. 1784, Amsterdam, Nr. 119⁴⁾.

N.B. 6 kan identiek zijn met 5, 8 met een der overige uit deze groep.

¹⁾ Voorkomend in een Russische publicatie: Starye Gody, 1908, bl. 689.

²⁾ Zie de afdruk van dit etsje in het Prentenkab. van het Rijksmuseum te Amsterdam. De nageteekende signatuur bij Wurzbach blijkt dan niet nauwkeurig.

³⁾ Bredius, aangeh. artikel Oud-Holland 1928, bl. 20.

⁴⁾ Cf. Kramm I, bl. 17.

B. *Ontbijtjes.*

11. Stilleven met houten kan, kreeftjes op tinnen schotel, etc. Mus. Bredius. Den Haag. Suppl. Cat. 1945, Nr. 153. P. 74 × 62. Get. P. Angel 1664.
Zie ook onder Toeschrijvingen.

C. *Kippen (en kuikens).*

12. *P. Argel (sic)*, Paysage représentant un coq et plusieurs poules. h. 9³/₄, l. 8¹/₄ po. (± 20.5 × 17.5 cm). Bois. (Vlg. P. J. Geelhand, 5 Juli 1784 Antwerpen. Nr. 175). (Hofst. de Groot).
13. Vlg. Pr. Beun, 30 en 31 Mei 1796, Middelburg.
Nr. 333 Een dito (= Landschap) met Hoenders, door P. Angel. Pan. H. 18, br. 24 d. (± 45 × 60 cm).
14. Vlg. P. F. de Noter, 27 Dec. 1842. Gent.
Nr. 36. Angels P. Bassecour composée de poulets. H. 24 l. 31. Bois. (Hofst. de Groot).
15. Vlg. J. Willemsen, Middelburg, 16 Aug. 1780.
Nr. 92 Een Haan met twee Hoenders door P. Angel. Pan. 10¹/₂ × 9 d. (± 27 × 23 cm).
16. Gerrit van Harmelen † 1766 Den Haag, bezat een haan met hennen door P. Angel. (Bredius, Oud-Holl. 1928, bl. 20).
17. Vlg. Middelburg, 8 Aug. 1777.
Nr. 1 Een binnen Vertrekje met Hoenders, Kalkoenen en eenig Bijwerk door P. Angel.
18. Vlg. Gent, 23—IX—1777.
Nr. 247. P. Angel. Un coq, trois Poules et des Poussins, fortement peints. Toile. 31 × 40 (± 65 × 84 cm). (Hofst. de Groot).
N.B. 16 kan identiek zijn met 15.

D. *Hondecoeter-achtige vogelstukken.*

19. Vlg. Prof. W. A. Freund e.a. 20—II—1906, Amsterdam.
Nr. 1. P. Angel, Des poules, un faisan, un dindon, un canard et deux oies au pied d'un saule sur les branches duquel plusieurs différents oiseaux sont perchés.
Signé en toutes lettres et daté 1661. T. 91 × 70.
Aant. Hofst. de Groot: „get. P. Angel 1661. Maakt den indruk van een slecht geschilderde navolging van Gysbert de Hondecoeter.”
- 19a. Vlg. E. Brandsma e.a., Amsterdam 14 Dec. 1909 (Roos).
Nr. 480. Angel Philips, Een kalkoen, etc. (dezelfde vogels als in Nr. 19, alleen heeten de ganzen nu zwanen) aan den rand van eenig laag geboomte. Voluit get., ged. 1661. Doek 92 × 70 (zal wel dezelfde zijn als ons Nr. 19).
20. A. Bredius in Oud-Holl. 1928, aangeh. art. (bl. 21).
„Ik zag in 1908 een zeer groot maar leelijk stuk, gem. P. Angel 1660, . . . wel 1¹/₂ m breed, veel slapper en zwakker dan zijn ander werk, . . . een Hondecoeter-achtige compositie met een groote pauw, haan, kippen en kalkoen.” (Verz. Tschugin, Moscou, 1908).

E. *Doode vogels, Jachtbuit.*

21. Vogelstilleven. Stadhuis te Middelburg. (Vlg. Christie, Londen, 29 Apr. 1935). P. 46 × 57 cm. Get. P. Angel, 1649.
22. Vogelstilleventje. Berlijn, Kais. Friedr. Mus. Ovaal Pan. 9.5 × 13 cm. Gem. P. Angel 1650.

23. Vlg. Jan Smees, 6 Apr. 1729, Amsterdam.
Nr. 63 Doode Vogels, door Angel, uitvoerig geschildert. (Hoet II, 388. Opbr. 5.6).
- 24a en b. Inv. Pr. van der Veght, Amsterdam, ± 1680.
Nrs. 43 en 44 „cleyne schilderijtjes van vogeltjes van Ph. Angel” (Bredius, Oud-Holl. 1928, bl. 20).
25. Vlg. 8 Aug. 1777, Middelburg.
Nr. 135 S. Angel, Een Landschap met doode Vogels en Jagt-Getuyg.
26. Vlg. Harrod, Londen (Christie) 24—3—1922.
Nr. 46 Ph. Angel, Stilleven met dood gevogelte en haas, links jongen met grooten hoed ¹⁾.
Dk. (43 × 59½ inch.) 109 × 151 cm. Gem. op tafelrand ^PAH 1646.
27. Vlg. M. v. Hoeken en Th. Hartsoeker, Den Haag, 1 Mei 1742.
Nr. 27 Een Boer met eenige Vogels door P. Angel 1665, fraai geschildert. 4 voet 2 duim × 6 v. 2 d. (± 1.31 × 1.93 m) (f 21.—. Hoet II, bl. 56, Nr. 27).
28. Vlg. F. G. Baron van Lynden van Hemmen e.a. 10 Nov. 1848, Amsterdam.
Nr. 123 Velerlei soort van dood gevogelte, fraai behandeld door D. ²⁾ Angel. 1 el 18 d. × 1 el 57 d. Pan. (Hofst. de Groot).
29. Tent. Berlijn 1890, Nr. 1.
Philips Angel, Stilleven bestaande uit verscheidene doode vogels en een geweer op een steenen tafel. Ovaal, 27 × 30. „Op de keerzijde een moderne sign. H. P. Angel 1650 (of 1660). Wsch. is dus het schilderij zelf gemerkt geweest P. H. Angel 1650 ('60). (Aant. Hofst. de Groot).
30. Vlg. Dr. Krüger e.a., Keulen (Lempertz.) 26—11—1940.
Nr. 2 P. Angel, Die Jagdbeute. Zwei erlegte Hasen hängen mit den Hinterläufen neben einer Häufung von verschiedenem Federwild auf grauer Steinplatte. Aus der linken unteren Ecke reckt ein braunweisz gefleckter Hühnerhund seinen Kopf zu der Beute hoch.
L. u. bezeichnet P. Angel 1655. Oel auf Holz. 73 × 55.5. (Aant. Rijksbureau K. D., Haag).
31. Vlg. Weenen (Dorotheum) 29/30—6—1939.
Nr. 1 Philips Angel, Jagdbeute.
Oel auf Leinwand. Signiert. 55 × 70 (Aant. a. b.).
32. Vlg. 3 Jan. 1831, Amsterdam.
Nr. 1 Eenig dood wild, door P. Angel. (Hofst. de Groot). h. 7 p. 3 d. br. 5 p. 8 d. (Buffa f 72.10). Identiek met Nr. 30?
N.B. Nr. 23 kan dezelfde zijn als Nr. 21, 22, 24 of 29; 24 als 22.

F. *Varia.*

33. Vlg. Mej. C. M. Drekman, 14 Apr. 1857, Amsterdam.
Nr. 185 Een klein Stilleven, gemerkt Angel. (Hofst. de Groot).
34. Vlg. Van Wassenaer Obdam, 19 Augs. 1750, Den Haag. Kunstboek C. Nr. 70, P. Angel, Een Renoceros (Teekening). (Hofst. de Groot).
Deze teekening zou ook van den Indischen Angel kunnen zijn.

¹⁾ Dit werk waarschijnlijk identiek met het jachtstuk van Philips Angel, dat te zien was op de tentoonstelling in de Galerie Charpentier: La vie silencieuse, Parijs 1946 en dat werd afgebeeld in L'Amour de l'Art, 1946, nr. 11, pag. 106.

De beschrijving klopt, aan den wand zijn 2 wandkaarten zichtbaar (Red. O.-H.).

²⁾ De P. als op onze signatuur Nr. 7 kan licht met D verward worden.

TOESCHRIJVINGEN.

1. Vlg. Glerum e.a. Amsterdam. (Mak v. Waay) 4—4. 1933.
Op de hoek van een tafel staat een Italiaansche mandflesch met wijnfluit. Uit een vaatje liggen daarbij oesters gestort. Dk 75 × 62.
2. Stilleven met vaatwerk, etenswaren, kat etc. Part. coll. Delft.
3. Vlg. W. F. de Roever e.a. Amsterdam, 2 Oct. 1918.
Nr. 1 Dood gevogelte. Op een houten tafel liggen v.l.n.r. een koppel doode patrijzen, eenige vinken en een roodborstje, waarachter l. een aardewerk kruik met tinnen montuur en r. een porseleinen kom met aardbeien. P. 50 × 64. L. op de tafelrand get. PF.
Aant. Hofst. de Groot: „Schijnt mij het werk van P. Angel”.

Philips Angel of Middelburg and Philips Angel of Leyden

by L. J. BOL.

The phenomenon Philips Angel, as it has hitherto been described in the lexica, handbooks and other writings, is a legendary figure, proceeding from an involuntary mixing up of persons, an (un-)historical contamination of two contemporaries bearing the same name, both of whom were painters.

That there were two painters of the name of Philips Angel was an already known fact, but the “dynamic” Angel, who sailed to the East-Indies, became Court Painter to the Shah of Persia, the man with the interesting romantic life, has been credited with the entire oeuvre of his more sober namesake. Moreover, the biographical data of the two have been confused in such a way that to the man with the halo of court painter was attributed almost everything and to “the quiet in the land” practically nothing. In the above article this “Angelian” knot is not cut, but disentangled.

In the first place, this Indian Angel was not born at Middelburg, but at Leyden.

Secondly, archives, style critique and ornithological data, with the further assistance of examination of signatures, prove that peasant interiors with pots and pans, breakfast tables, still-lives with birds, as well as interiors or landscapes with poultry, marked P. Angel, (or the monogram PHA) are not the work of this Leyden-Indian Angel, but of his namesake: Philips Angel who was born at Middelburg in 1616, was a member of the Lucas Guild at Haarlem in 1639, married there in 1642, and later returned to Middelburg where his name occurs in the books of the Middelburg painters' guild up till 1683.